

Kalia
(*Bolbometopon muricatum*)

Ulavidraniqai, Dogosāsā
(*Cetoscarus ocellatus*)

Ulurua
(*Chlorurus mirorhinos*)

Karakarawa, Bose
(*Chlorurus sordidus*)

Karakarawa
(*Scarus oviceps*)

Na veimataqali ulavi kei na vanua era vakawa kina

Na vuvale ni ulavi e sivia e 90 na kena veimataqali ka ra vakatokai me ulavi.

Na ulavi era roka rarama kei na batidra e vaka na itoki ni manumanu vuka. E levu vei ira na veimataqali ulavi e 30 ki na 50 na cm na kedra balavu. Na mataqali levu duadua vei ira na ulavi, e drokadroka na uludra ka rawa me ra tubu me 1.3 mita na kena balavu, na kedra bibi e 46 na kg. Na ulavi era kune e na vanua mamatia e na watui tunumaka e vuravura taucoko ka levu duadua na kedra veimataqali e kunei e na wasawasa na Idia kei na Pasifika.

Na veivanua era susu kina kei na nodra i kanakana

Na ulavi era kunei e na matasawa veivatu kei na vanua e levu kina na loga ni co ni waitui ka vaka tale ga kina na cakau lase.

E na bogi era dau moce na ulavi e na so na qara lalai se qakilo ni ra sa boroya oti na yagodra e na luka vulavula. Na luka oqo e rawa ni cemuri ira ka ra dauveivakaleqai se me kua ni boici rawa kina na kedrai i boi mai vei ira ka rawa ni ra kani ira na ulavi. Na veitikina bibi e na nodra bula na ulavi sai koya na cakau lase ka levu na kena veimataqali era dau kumukumuni me ra vakasucu kina e na baba ni cakau se na gusu ni daveta.

E na batidra raba ka kaukauwa, na ulavi era dau baria na lase me ra kania na kau se ra qai tubu, ka so era kania na kau lalai ka ra bula vata tu kei na lase. Eso na dela ni lase era kania, ka vukea na kena qaqi ni kedra kakana kau. Era baria vakalevu sara na lase, ia e lailai ga na levu ni kakana e rawa mai kina ka ra dau vakalutuma vakawasoma na kuvu ni lase. Me vaka ni rawa vua e dua na ulavi levu me bulia e 90 na kg na kuvu ni lase e na dua na yabaki, ka rawa kina na nodra bulia na nuku e na veitobu ni cakau kei na matasawa nuku vula sa ka bibi sara. Na nodra i tovo ni kana e tarova tale ga na tubu sivia ni kau me ra vakaruguta kina na bula ni lase. O ira era dau kania na ulavi e wili kina na dabea, damu kei na vei ika ni cakau tale eso.

Na nodra vakasucu kei na i vakarau ni nodra bula

E voleka ni o ira taucoko na ulavi era tekivuna na nodra bula me ra ulavi yalewa (♀) ka ra qai veisau e muri me ra roka drokadroka se roka karakarawa se ulavi tagane (♂). Eso tale na kena mataqali e totolo sara na nodra tubu ka ra sa rawa ni vakasucu mai na 2 ki na 3 na yabaki ka rauta ni 5 ki na 6 na yabaki ni nodra bula taucoko. Ia, o ira na mataqali ulavi lelevu cake e vaka e berabera na nodra tubu ka ra yacova yani e sivia e 15 na yabaki ni nodra bula.

Eso na mataqali ulavi era toso ki na dua na vanua me ra la'ki vakasucu kina e na nodra kumukuni yani vakalewe levu, ka dua na ulavi yalewa e vakasucuma e udolu vakaudolu na yaloka ka ra veiwaki vata kei na nodra wai na ulavi tagane.

E rauta e 25 na auwa, na yaloka sa veiwaki oti oqori era sa buli me ra luvena lalai rauta e 1 na mm na kedra balavu ka ra ciri voli. Era ciri tiko oqori e na dua na gauna balavu ni bera ni ra la'ki takasa vakadua e na veicakau lase.

Na i vakarau ni veiqaravi kei na veika ka rawa ni vakayacori

Na yalani ni lelevu ni ulavi ka rawa me qolivi e na so na yanuyanu e na Pasifika e vaka e sega soti sara ni yaga vei ira na mataqali ika ka veisau mai na ika yalewa ki na ika tagane e na gauna era tubu tiko kina. Kevaka o ira ga na ika lelevu e ra qolivi, oya ko ira ga na ika tagane, era na bula kina na ika yalewa (ika lalai) ka sa na tosoya cake na kedra iwiliwili.

Na yalani ni ika e qolivi (wiliwili ni ika se taga) e sa vakayagataki vei ira na ulavi, ia e na kena vakatautauvata raraba e sega ni veiganiti kei ira na veikoro dauqoli. Eso na vanua era sa yalana na lelevu ni lawa me vakayagataki ka ra sa vakatabuya na vakayagataki ni SCUBA.

E na iqoliquoli sa vakatabui vakabibi sara ke iqoliquoli lalai e vaka e sega ni yaga soti me ra maroroi kina na ulavi. Oqo e baleta ni balavu na vanua era veitosoyaki kina me ra kana ka yawa sara na veivanua era dau kumukumuni kina me ra vakasucu.

O ira na lewenivanua e tu vei ira na kila na gauna kei na vanua era dau kumukumuni kina na ulavi me ra vakasucu. Nai tukutuku oqo e vakavuna na kena rawa me vakayacori na:

→ vakatabui na qoli e na gauna ni kumukumi me ra vakasucu kina na ika ka na rawa ni vakayacori na vakatabui vakaleleka ni veiqoliquoli me vaka ni so vei ira na ika era vakasucu vakavica e na dua na yabaki;

→ vakatabui na vanua ni vakasucu se kumukuni.

Vakuri na veika e lalawataki vakoro me wili kina na:

→ vakatabui ni qolivi na ulavi e na bogi ka vakayagataki kina na moto. Eso na veikorokoro era sa vakatulewataka qo baleta ni vakavuna na nodra qolivi vakalevu na ulavi lelevu e na veiqoliquoli voleka;

→ vakatabui na lawa vakaduri lalai;ka rawa ni ra dro kina na ika lalai ka me ra tubu tale me vakatubura na iwiliwili ni ika.

Na i vakarau ni qoli

Na i vakarau ni qoli e vakayagataki vei ira na ulavi e wili kina:

→ lawa vakaduri; e dau vakayagataki na mataqali lawa oqo era dau kumukumu kina vakalewe levu na ulavi me ra vakasucu;

→ samarini se vakilivati; vakalevu ga ni vakayagataki vata kei na cina livaliva e na bogi ni ra moce tiko na ika e na ruku ni lase.

E levu na ulavi era dau qolivi e na gauna era kumukuni kina me ra vakasucu. Na mataqali qoli vakaoqo e dau vakacaca vakalevu ka ra vakavuna na qolivi ni ika lalai, e levu vei ira era rawa ni ra tubu cake me ra qai qolivi e na veiyabaki mai muri.

Na tiki ni itukutuku oqo e vakarautaka na SPC (www.spc.int) ni rau sa veitaratara vata kei na LMMA Network (www.lmmanetwork.org) me vukei ira na na veikoro dauqoli e na kena soli eso na i vakasala ni kena maroroi vinaka na iqoliquoli. Me qai laurai na ivola dusidusi e na kena vakamacalataki na veivosu era vakayagataki e na tiki ni tukutuku oqo. Na veitaba mai vei Matthieu Juncker.